

Спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23)

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента
Бориславської Олени Марківни на дослідження Средницької Ірини
Юріївни на тему «Народна законодавча ініціатива: зарубіжний досвід та
перспективи запровадження в Україні», подане на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 –
конституційне право; муніципальне право

Дисертаційне дослідження Средницької Ірини Юріївни на тему «Народна законодавча ініціатива: зарубіжний досвід та перспективи запровадження в Україні» присвячене вельми актуальній як з точки зору конституційно-правової науки, так і практики конституційного будівництва проблемі народного законотворення в Україні.

Конституційне право громадян брати участь у законотворчій діяльності парламенту передбачена низкою положень Конституції України, що характеризує основи конституційного ладу, систему безпосереднього народовладдя, засади організації та здійснення державної влади. Для вітчизняної конституційної науки важливо з'ясувати реальні та перспективні можливості використання українськими громадянами права народної законодавчої ініціативи у парламенті у разі його запровадження у вітчизняне законодавство. Змістовна переоцінка підходів до визначення ролі та місця народної законодавчої ініціативи необхідна для удосконалення правових форм участі народу безпосередньо впливати на законотворення, формування громадянської правосвідомості та зростання масової політичної активності,

покращення взаємодії держави і суспільства, що, у свою чергу, є необхідною передумовою становлення соціальної, правової держави в Україні.

Про актуальність теми дисертаційної роботи свідчить і та обставина, що здобувачем аналізується досить багатий зарубіжний конституційно-правовий досвід функціонування інституту народної законодавчої ініціативи, зокрема, Австрії, Грузії, Іспанії, Італії, Киргизстану, Латвії, Литви, Ліхтенштейну, Нідерландів, Польщі, Російської Федерації, Сербії, Словенії, Румунії, США, Швейцарії та ін. Як наслідок, вказана праця сприятиме розробці та адаптації законодавства України до законодавства зарубіжних країн в аспекті запровадження народної законодавчої ініціативи в правове поле України.

Враховуючи з наведеного, дослідження теоретичних поглядів на інститут народної законодавчої ініціативи, її основних моделей в зарубіжному законодавстві та формування пропозицій щодо запровадження цього конституційно-правового інституту в Україні є актуальною проблемою в умовах конституційно-правової реформи. Таким чином, дисертаційне дослідження, представлене на рецензування, є своєчасним та має важливе теоретичне і практичне значення для науки конституційного права України.

Дисертаційне дослідження виконано у відповідності до планів наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності й права» (державний реєстраційний номер 01106U000671) на 2011–2015 рр. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною наукових досліджень кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» – «Конституційна модернізація та реформування в Україні» на 2011–2015 рр.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації у цілому не викликає зауважень. Робота, запропонована І. Ю. Средницькою, характеризується системним підходом до предмету дослідження.

Структурно дисертація складається із вступу, трьох розділів, нерозривно пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. При цьому логічна побудова структури дисертації, концентроване викладення матеріалу дослідження сприяли охопленню широкого кола проблемних питань – у роботі проаналізовано і історіографію питання, і стан дослідженості проблеми, і теоретичні проблеми інституту народної законодавчої ініціативи, а також надано конституційно-правову характеристику реалізації громадянами права народної законодавчої ініціативи в зарубіжних країнах і виділення на основі цього сучасних моделей народної законодавчої ініціативи, які сформувалися відповідно до різних правових традицій.

Дослідження та визначення народної законодавчої ініціативи як форми безпосередньої демократії, виявлення особливостей її становлення та функціонування в зарубіжних країнах передбачає звернення до науково-теоретичної спадщини вчених-правознавців, роботи яких у сукупності утворюють методологічну основу будь-якого дослідження. Дисертантом належним чином опрацьовано джерельну базу, проаналізовано праці вітчизняних та зарубіжних учених, що досліджували та розробляли теоретичну базу вивчення різних аспектів народної законодавчої ініціативи, серед яких: С.С. Важнов, О.О. Галус, Є.Ф. Глухачов, А.В. Грабильнікова, О.О. Даниляк, Г. В. Задорожня, І.М. Жаровська, О.Е. Крупеніна, А.Р. Крусян, А.Л. Крутько, В.В. Маклаков, Н.В. Мішина, О.Г. Мурашин, Л.О. Нудненко, М.В. Оніщук, В.М. Руденко, Т.О. Рябченко, О.В. Скрипнюк, М.І. Ставнійчук, І.О. Старостіна, Т.О. Тополянська, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицький, Ю.О. Фрицький, М.В. Цвік, Я.В. Чистоколяний, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, О.В. Щербанюк, О.О. Ющенко, А.О. Янчук та ін.

При підготовці дисертації здобувачем використано достатню кількість джерел (347 найменувань), причому значна їхня частка – нормативний матеріал, а саме чинне зарубіжне законодавство, конституції та закони

зарубіжних держав, міжнародно-правові акти, законопроекти, а також іншомовні джерела. Це дозволило дисертантові розглянути народну законодавчу ініціативу в більш широкому – загальнотеоретичному аспекті.

Наукові положення, викладені у дисертації, ґрунтуються на грамотному використанні сучасних підходів і методів наукового пізнання, які обрані із врахуванням визначеної мети та сформульованих завдань.

Методологічна база дисертаційного дослідження Средницької І. Ю. забезпечується використанням всього спектру наукових підходів та методів пізнання складних юридичних явищ, зокрема, таких як діалектичний метод, системний підхід, порівняльно-правовий, формально-юридичний, конкретно-історичний, документальний, формально-логічний та інші методи пізнання, які використовувалися на всіх етапах порівняльно-правового аналізу народної законодавчої ініціативи. Заслуговує на увагу використання методу правового моделювання для створення уявних правових моделей народної законодавчої ініціативи, який дозволив опосередковано отримати необхідну інформацію про інститут народної законодавчої ініціативи у тій чи іншій зарубіжній країні. Застосування цих підходів у їх поєднанні дозволило осмислити і розкрити предмет дослідження в узагальнюючих закономірностях і в різноманітті форм прояву змісту.

Методологічні засади дослідження та його нормативна й емпірична база в цілому відповідають сучасним вимогам до наукових праць конституційно-правового спрямування. Заслуговує на підтримку логіка викладеного матеріалу. Структура дисертації послідовно розкриває природу, зміст та сутність народної законодавчої ініціативи як форми безпосереднього народовладдя та виявляє особливості її розвитку та реалізації в зарубіжних країнах.

Виходячи з актуальності проблеми, автором визначена мета дослідження та основні його завдання, які узгоджуються з розділами дисертації і відображені у її висновках. Висновки дисертації в цілому свідчать, що завдання дослідження виконані, а мета досягнута.

Винесені на захист положення характеризують роботу як комплексне монографічне дослідження, яке виконано дисертантом самостійно. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним теоретико-правовим дослідженням народної законодавчої ініціативи як форми безпосередньої демократії, її особливостей реалізації в зарубіжних країнах та різновидів моделей.

Наукову новизну дисертаційного дослідження складають такі винесені здобувачем на захист теоретичні положення:

1. Автором окреслено три періоди історії розвитку народної законодавчої ініціативи: перший період – період конституційного закріплення народної законодавчої ініціативи в Австрії, Латвії, Литві, Ліхтенштейні та на місцевому рівні США та Швейцарії (поч. ХІХ ст. – 30 - х рр. ХХ ст.); другий період – народні законодавчі ініціативи починають активно проводитись та розвиватись в Італії, Іспанії, Португалії, землях ФРН (з 1945 р. – до кінця 80-х рр. ХХ ст.); третій – народна законодавча ініціатива продовжила шлях розвитку в країнах Східної Європи, Центральної Азії та Закавказзя (з 1991 року – до наших днів) (с. 59-60 дисертації).

2. Показано багатоаспектний характер народної законодавчої ініціативи – вона розглядається зазвичай у контексті політичних прав громадян, стадії законодавчого процесу та системи форм безпосередньої демократії. Акцентовано увагу на тому, що саме через народні законодавчі ініціативи народ виступає самостійним суб'єктом законотворчості, що є підставою для розгляду цього інституту як самостійного виду законотворчої діяльності, спрямованої на публічну діяльність народу щодо створення норм права з метою забезпечення формування національної законодавчої бази, реалізуючи суспільні інтереси (с. 57-58 дисертації).

3. Визначено поняття «народ як суб'єкт права законодавчої ініціативи», під яким розуміється громадяни держави, які володіють виборчим правом та можуть брати участь у порушенні питання про прийняття рішення щодо

підготовки народного законопроекту, спрямованого на задоволення висунутих колективних вимог з важливих питань державного і суспільного життя та забезпечення гідних умов життєдіяльності суспільства, оголошення збору певної кількості підписів електоральної групи про його підтримку та офіційного внесення проекту закону на обов'язковий розгляд представницького органу державної влади (с. 41 дисертації).

4. Виокремлено дві основні моделі народної законодавчої ініціативи – австрійська та американська. Їх відмінність обумовлена ступенем участі громадян у прийнятті народного законопроекту. Стосовно вибору моделі в тій чи іншій країні, автор зазначає, що ступінь інтенсивності використання й продуктивності народної законодавчої ініціативи залежить від характеру політичного режиму, політичної культури, історичних традицій народу, що обумовлено культурними, економічними, політичними, соціальними та іншими рівнями розвитку країни, формою державного устрою та іншими факторами (с.120 дисертації).

5. Обґрунтовано висновок щодо доцільності запровадження інституту народної законодавчої ініціативи на сучасному етапі державотворення в умовах конституційної реформи, що сприятиме підвищенню рівня демократичності політичної системи в цілому, подоланню розриву між народом та представницькими органами державної влади та буде дієвим засобом самоорганізації суспільства, духовно-ідеологічного та культурного розвитку громадян (с. 56, 177 дисертації).

6. Сформульовано пропозиції стосовно запровадження науково обґрунтованої, продуманої моделі народної законодавчої ініціативи для України, яка може бути реалізованою у повному обсязі в рамках австрійської моделі народної законодавчої ініціативи та здійснюватися спроби засвоєння досвіду Ліхтенштейну (с. 172, с. 186).

7. Підтримана позиція щодо необхідності наділення Українського народу у кількості 300 000 тис. громадян України правом законодавчої ініціативи у парламенті (с. 156).

Усе це в сукупності обумовлює належний рівень наукової достовірності дисертаційного дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у ньому. Про наукову цінність та практичне значення дисертаційного дослідження І. Ю. Средницької свідчить також і те, що авторка окреслила пріоритети та напрями для подальшого наукового аналізу окремих аспектів народної законодавчої ініціативи в Україні, а висновки та пропозиції, сформульовані в роботі дадуть змогу розширити наукове уявлення про розуміння і практику реалізації народної законодавчої ініціативи як форми безпосередньої демократії, сприятимуть її запровадженню у правову систему України з метою більш ефективного захисту прав і свобод людини та громадянина.

Положення дисертації є авторськими розробками І. Ю. Средницької. По темі дисертації опубліковано шість наукових статей, з них чотири у виданнях, що визнані фаховими з юридичних наук, дві статті – у виданнях іноземної держави, а також тези шести виступів на науково-практичних конференціях.

Публікації І. Ю. Средницької підготовлені на належному рівні і достатньо повно репрезентують матеріали дисертації. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Важливість для науки та галузі права результатів, одержаних автором дисертації, їх теоретична й практична значущість полягає у тому, що головні результати дослідження можуть бути використані у подальшій науково-дослідній роботі, у сфері правотворчості, у правозастосовній діяльності. Крім того, вони можуть бути актуальними й корисними у навчальному процесі – при викладанні курсів конституційного права, а також під час підготовки монографій, підручників, посібників.

Оцінюючи у цілому позитивно проведену автором дослідну роботу та її результати, слід висловити деякі зауваження й побажання, врахування котрих, на нашу думку, сприяли б подальшим розробкам із означеної проблеми.

1. У підрозділі 1.2. «Конституційно-правова характеристика народної законодавчої ініціативи», визначаючи народну законодавчу ініціативу як форму

контексті окреслюються основні засади вдосконалення національного законодавства в означеному секторі (в тому числі й за урахуванням позитивного зарубіжного досвіду). Поряд з цим зазначається, що представники законодавчого органу в Україні поки що не сприймають ідеї запровадження народної законодавчої ініціативи в контексті трансформування і розвитку країни в цілому. Таким чином, впровадження народної законодавчої ініціативи не визнане одним із пріоритетних напрямів розвитку України, а це, в свою чергу, зумовило відсутність Стратегії розвитку народної законодавчої ініціативи, державної програми, націленої на важливість інституціоналізації народної законодавчої ініціативи в Україні. У цьому зв'язку виникає необхідність врахувати ступінь готовності законодавчого органу державної влади до розширення нових можливостей громадян впливати на процеси розробки та прийняття політичних рішень у рамках парламенту. Відповідно, вважаємо доцільним, щоб автор висловивла власне бачення щодо пріоритетів взаємодії держави та суспільства стосовно запровадження народної законодавчої ініціативи.

4. Серед стильових і технічних зауважень: а) недостатня кількість посилань на літературу в деяких підрозділах (наприклад, у підрозділах 2.3, 3.2), що часом створює враження довільності авторського викладу.

Викладені критичні зауваження та пропозиції в основному носять дискусійний характер і не впливають на загальну високу оцінку рецензованої дисертації як самостійного творчого досягнення в дослідження складної проблеми науки конституційного права. Вони спрямовані на сприяння подальшій творчій дослідницькій роботі над даною проблемою здобувача І. Ю. Средницької.

Узагальнюючи висновок: дисертація Средницької Ірини Юріївни на тему «Народна законодавча ініціатива: зарубіжний досвід та перспективи запровадження в Україні» є закінченим монографічним дослідженням, вона виконана на належному науково-обґрунтованому рівні, забезпечує повноту розв'язання актуальної наукової проблеми і є вагомим внеском у розвиток

науки конституційного права України. Дисертація та автореферат відповідають встановленим вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 № 567, а Средницька Ірина Юріївна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного права

Львівського національного університету

імені Івана Франка

О. М. Бориславська

Підпис кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри конституційного права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка підтверджую

Вчений секретар

доц. Грабовецька О.С.

29.9.16р.